

WAT LEERT HET LUXEMBURGS ONS OVER HET NEDERLANDS?

Bij onze buurlanden is er eentje waarvan we de taal nauwelijks kennen: Luxemburg. Nochtans is het Luxemburgs, van alle officieel erkende talen in onze buurlanden, de taal die linguïstisch het meest verwantschap vertoont met het Nederlands, met uitzondering dan van het Fries. Luxemburg mag bij de Lage Landen worden gerekend. De Luxemburgse taal en geschiedenis zijn dan ook bijzonder relevant en leerzaam voor de studie van de Nederlandse taal, zowel door hun gelijkenissen als door hun verschillen.

Dat wij het Luxemburgs zo weinig kennen, heeft natuurlijk vooral te maken met de geringe “massa” van deze taal. Ze wordt gesproken door ongeveer 300.000 autochtone inwoners van het Groothertogdom Luxemburg en door enkele duizenden inwoners van Aarlen en de aangrenzende gebieden in Frans Lotharingen en Rijnland-Palts.

Is het Luxemburgs wel een taal?

De vraag is gerechtvaardigd, want momenteel bevindt het Luxemburgs zich nog in een grijze zone tussen drie polen: taal, dialect en patois, als een soort drievuldigheid. Het is tegelijkertijd alledrie en toch geen van deze drie. Het is een dialect in de zin dat het Luxemburgs een dialectcontinuüm vormt met de naburige West-Germaanse dialecten in Rijnland-Palts en Saarland. Duitsers uit deze gebieden hebben het moeilijk om het Luxemburgs als taal te erkennen, omdat zij er hun eigen streekdialect in herkennen. In de communicatie met de

Luxemburgers hanteren zij ook probleemloos hun eigen West-Duitse dialect.

Het Luxemburgs is een patois in de zin dat het klinkt als een boerentaal en gereserveerd blijft voor huis-, tuin- en keukengebruik door de autochtone inwoners. Hogere kringen zijn onvermijdelijk internationaal in het Groothertogdom. Men spreekt er minder Luxemburgs, maar dat kan dan weer de valse indruk wekken dat Luxemburgs de taal zou zijn van een lagere sociale klasse. Dat is echter niet het geval en in die zin is het Luxemburgs dan weer geen patois. Het Luxemburgs is een taal in de zin dat het van de Luxemburgse staat de status van nationale taal verkregen heeft. De taal wordt gebruikt op radio en televisie. Er bestaan avondcursussen voor volwassenen. Er bestaat een bescheiden Luxemburgse literatuur en sinds kort bestaat er ook een officiële Luxemburgse spelling.

Wat dan weer tegen de status van “taal” pleit, is het feit dat het Luxemburgs geen officiële

taal is van de Europese Unie, terwijl het Iers en het Maltees dat wel zijn. De taal wordt niet gebruikt in wetteksten en slechts minimaal in de geschreven pers. Het Luxemburgs wordt ook weinig naar de buitenwereld gepromoot en van buitenlanders wordt niet echt verwacht dat zij de taal leren. Jammer, want het Luxemburgs is boeiend en de inspanning loont de moeite. Zelfs een geringe kennis wordt al enorm gewaardeerd en kan menige deur openen, ook die naar de Luxemburgse nationaliteit.

Taal aanleren

Voor een Vlaming is het relatief gemakkelijk om Luxemburgs te leren. Door de verwantschap met het Duits en Frans zijn het vocabularium en de grammatica gemakkelijk te verteren. De uitspraak valt echter wat moeilijker uit. De verwantschap met de buurtalen is zoals de geografie het aangeeft: het Luxemburgs ligt linguïstisch tussen het Nederlands en het Duits, maar veel dichter bij het Duits. Het bevat enorm veel Franse leenwoorden, die soms overlappen met de Duitse equivalenten (“*decidéieren*” is evengoed Luxemburgs als “*entscheeden*”).

In de volgende tabel geven we een voorsmaakje, dat bij menig lezer een onverwacht gevoel van herkenning zal opwekken:

<i>Äddi!</i>	Tot ziens! Vergelijk met het Franse “ <i>Adieu</i> ”
<i>Bis muer!</i>	Tot morgen!
<i>Gudden owend!</i>	Goede avond!
<i>Merci!</i>	Dank u!
<i>Moien!</i>	Goedendag! Ook ‘s avonds kan men dus “ <i>Moien</i> ” zeggen.
<i>Affekot</i>	Advocaat: het Luxemburgs ligt hier dus dichterbij het Franse “ <i>avocat</i> ” en het Nederlandse “advocaat” dan bij het Duitse “ <i>Anwalt</i> ”.
<i>d’Bir</i>	Peer: niet alleen als fruitsoort, maar ook als lampensoort. Dit is een typisch voorbeeld van een woord waarbij het Luxemburgs de overgang maakt tussen het Engels (“ <i>pear</i> ”) - Nederlands (“ <i>peer</i> ”) en het Duits (“ <i>Birne</i> ”). Zo zijn er tal van woorden.
<i>de Bréifdréier</i>	De postbode, letterlijk “de briefdrager”.
<i>décidéieren - entscheeden</i>	Beslissen: heeft dus zowel een Franse (“ <i>décider</i> ”) als Duitse (“ <i>entscheiden</i> ”) versie in het Luxemburgs. Het zijn dus synoniemen en zo zijn er nog tal van voorbeelden. Het voordeel is natuurlijk dat wanneer u een Luxemburgs woord zoekt langs de Duitse weg en u kent het Duitse equivalent niet, dan kunt u het altijd eens via de Franse weg proberen en omgekeerd.
<i>meng Fra</i>	Mijn vrouw: vergelijk met het Duits “ <i>meine Frau</i> ”, maar ook met het Antwerps “ <i>meng vraa</i> ”.
<i>De Fuuss am Frack an a maansgréisst</i>	<i>De vos in de jas en in mangrootte</i> (zeer letterlijk vertaald): de titel van het “ <i>Renert</i> ”-epos, geschreven door Michel Rodange in het Luxemburgs in 1872.
<i>d’Kannerkutsch</i>	De kinderwagen of “kinderkoets”
<i>de Prabbeli</i>	De paraplu
<i>schwätzen</i>	Praten, spreken: dus helemaal niet het pejoratieve “ <i>zwetsen</i> ”.
<i>d’Spidol</i>	Het ziekenhuis: meer verwant met het Franse “ <i>hôpital</i> ” dan met het Duitse “ <i>Krankenhaus</i> ”.
<i>d’Suën</i>	Geld: letterlijk centen; vergelijk met het Franse “ <i>des sous</i> ”.
<i>weisen</i>	Tonen, wijzen: in het Duits “ <i>zeigen</i> ”. Hier staat het Luxemburgse woord dus dichterbij het Nederlands, al klinkt “ <i>weisen</i> ” natuurlijk wel Duits.

Taal van het volk

Het Luxemburgs is een Germaanse taal die geëvolueerd is uit het Moezelfrankisch en die daarbij ook woorden uit het Frans heeft overgenomen. Er zijn historische gelijkenissen met het Nederlands. Het is, zoals het Nederlands, een taal van het volk. De taal ontstond in een overgangsgebied, in een spanningsveld met machtiger, meer dominante talen. De taal van de macht was steeds een andere dan het Luxemburgs: het was Frans of Duits.

Een van de eerste literaire exploten in deze volkstaal handelde niet toevallig over Reinaart de vos. Het was, zoals bij ons, een satirische toespeling op de “anderstalige” machthebbers. In Luxemburg werd deze “Renert” echter niet opgetekend in de middeleeuwen, maar pas in een 19de-eeuwse, romantische, nationalistisch geïnspireerde literaire beweging zoals wij die ook in Vlaanderen en Nederland gekend hebben. Die literaire beweging vormde de grondslag voor een nieuwe taal. Het schrijven zelf transformeerde de volkse dialecten tot een nieuwe taal in wording. In Luxemburg worden daarbij drie schrijvers in één adem genoemd: Michel Rodange, Michel Lantz en Edmond de la Fontaine, alias “Den Dicks”. Maar opnieuw is er een verschil. In Luxemburg heeft die literaire beweging niet geleid tot een taalemancipatie zoals in Vlaanderen, deels omdat daarvoor de sociale drijfveren ontbraken. Bovendien ontbrak het de Luxemburgse taal aan kritische massa, terwijl men in Vlaanderen kon aansluiten bij het literair ontwikkelde Nederland. Het Luxemburgs heeft daardoor als nationale taal, zelfs in Luxemburg, nooit dezelfde status kunnen verwerven als het Frans of het Duits. Het is een spreektaal gebleven.

Spreektaal

In Vlaanderen was de taalemancipatie de motor van een sociale emancipatie en een Vlaamse natievorming of althans van een

identiteitsbewustzijn. In Luxemburg was de bescheiden taalemancipatie eerder een gevolg van de natievorming of het natiebewustzijn dat vanaf 1839 plots mogelijk en wenselijk was geworden. Toch heeft het nog tot aan de Tweede Wereldoorlog geduurd, vooraleer de Luxemburgse taal een bindend element in de natie werd.

Het Luxemburgs is, zoals reeds vermeld, een spreektaal gebleven. In het onderwijs spreekt de leraar wel Luxemburgs, maar de leerling schrijft Duits of Frans. De krant schrijft hoofdzakelijk in het Duits (minstens 2/3), maar er zijn ook artikelen in het Frans, namelijk degene die over Frankrijk en België handelen. De gesproken pers, radio en televisie, gebruikt het Luxemburgs wel, maar schakelt zonder vertaling over naar het Frans of Duits wanneer een niet-autochtoon geïnterviewd wordt. De overheid gebruikt bij voorkeur het Frans in wetteksten en haar communicatie, maar verstrekt ook Duitstalige invulformulieren. Hoewel het Frans en Duits theoretisch gelijkwaardig behandeld worden, vertonen de staat en leidende kringen een niet-toegegeven culturele voorkeur voor het Frans.

Gelijkenissen en verschillen

In het dagelijkse leven bespeuren we een aantal merkwaardige gelijkenissen, maar ook verschillen met de taalsituatie bij ons. Gelijkaardig zijn de aanwezigheid en dominantie van andere, grotere talen in het dagelijkse leven en dan vooral in het multiculturele beroepsleven. Eén buitenlander in de groep volstaat om van het Luxemburgs over te schakelen naar het Duits, Frans of Engels, naargelang van de taalidentiteit van de buitenlander. Gelijkaardig is ook de vreemde dubbelzinnigheid in de omgang met buitenlanders, waarbij beginners nauwelijks de kans krijgen om de nieuwe taal uit te proberen vooraleer men overschakelt naar een lingua franca. Daarbij is men niettemin intern zeer gefrustreerd over het feit dat

die buitenlanders de taal niet “willen” leren. Gelijkaardig is ook de schaamte (“gêne”) in hogere kringen of restaurants om een “volkse” eigen taal als het Luxemburgs te gebruiken.

Tegelijkertijd zijn er ook verschillen: in Vlaanderen heeft het Nederlands het Frans als dominante taal in de bourgeoisie teruggedrongen als neveneffect van de sociale ontwikkeling. In Vlaanderen, behalve in Brussel, is het Frans uit het dagelijkse straatbeeld verdwenen. In Luxemburg is er geen sociale strijd tussen de talen. Frans en Duits maken deel uit van het dagelijkse leven. In werkelijkheid beschouwt de Luxemburger niet het Luxemburgs, maar het “trilinguïsme” (Luxemburgs-Frans-Duits) als zijn moedertaal. Hij aanvaardt dat hij zijn Luxemburgs niet overal in zijn vaderland kan spreken en ziet zijn trilinguïsme als een zegen en bron van Luxemburgse welvaart. Hij aanvaardt dan ook ten volle de consequenties van die drietaligheid.

Algemene kanttekeningen

Europa is een uiterst complex lappendeken van talen en dialecten die in elkaar overvloeien, zoals de geografische landschappen dat ook doen. De grenzen zijn soms vaag en vaak vallen ze niet samen met de staatsgrenzen. Soms moet een kleinere taal overleven temidden van grotere, dominante talen binnen dezelfde staatsgrenzen. Dat overleven gebeurt niet vanzelf; het kost een liefdevolle inspanning van de taalgebruikers. De sprekers van die kleinere talen moeten de eigen taal koesteren en tegelijk werkbare oplossingen zien te vinden om de co-existentie met andere talen mogelijk te maken. Mensen leren en spreken meestal geen vreemde talen voor hun plezier, maar slechts uit economische noodzaak. Daarom zijn het vaak de “grotere” talen die het taalgebruik domineren.

De taalidentiteit die de Luxemburgers ontwikkeld hebben, is een andere dan de onze, omdat de sociale drijfveren anders waren. Hoewel het Nederlands en Luxemburgs noodzakelijkerwijze moeten samenleven met grotere, dominante talen, ben ik optimistisch over hun toekomst. Beide talen worden vereerd en bemind door hun bevolking. Beide gaan resoluut de weg van dialect naar taal en worden steeds beter en eenvormiger gesproken. In beide talen wordt steeds meer en beter geschreven, hoewel het Luxemburgs nog een lange weg te gaan heeft. Beide talen worden bij immigranten aanbevolen en aanvaard als een middel tot integratie. Het Luxemburgs kan onze taalappetijt aanscherpen en ons aanmoedigen om verdere inspanningen te leveren om een correct Nederlands zijn volwaardige plaats te laten vinden in Vlaanderen, Nederland en daarbuiten.

Wim Lahaye

*lid van de afdeling Leuven-Arenberg
bevriend met de afdeling Luxemburg*